

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 7, Sayı/ Issue 12 (Haziran/ June 2022), ss./ pp. 48-65
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1111075

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 29. 04. 2022
Kabul Tarihi/ Accepted: 02. 06. 2022

İPSALA'DA BİR OSMANLI HATIRASI: ALACA MUSTAFA PAŞA CAMİİ

AN OTTOMAN MEMORY IN İPSALA: ALACA MUSTAFA PASHA MOSQUE

Murat KARADEMİR-Ayben KAYIN*

Öz

1361'de Osmanlılar tarafından fethedilen ve daha sonra başkent olan Edirne, siyasi ve kültürel açıdan olduğu kadar anıtsal mimarisi ile de dikkat çeken bir kent olmuştur. Osmanlıların kenti almasıyla birlikte bölgenin imarına önem verilmiş, kent merkezinin yanı sıra Edirne çevresinde de önemli eserler inşa edilmiştir.

Bilindiği üzere Osmanlı Kentlerinde olduğu gibi Edirne kentinin kuruluş gelişmesinde öncelikle ülkenin sosyal ve ekonomik bakımdan önde gelen kişileri etkili olmuştur. Bunda sultan ve ailesinin yanı sıra üst düzey yöneticiler ve ekonomik yönden güçlü kişiler özellikle vakıf sistemi içinde yaptırdıkları eserlerle bölgenin gelişimine katkı sağlamışlardır. Bu gelişim sadece kent merkezinde meydana gelmemiş aynı zamanda merkeze yakın yerleşim yerlerinde de kendisini göstermiştir. Bu yerleşim yerlerinden birisi de İpsala'dır.

İpsala, Edirne'ye bağlı, oldukça köklü tarihi geçmişi olan bir yerleşim yeridir. Edirne kent merkezinin güneybatısında merkeze oldukça uzak konumda bulunan bölge, aynı zamanda bugün Yunanistan sınır kapısının bulunduğu ilçedir.

İpsala, Türkler tarafından fethedilmeden önce de pek çok kültüre ev sahipliği yapmış ama asıl önemini Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra göstermiştir. Fetihten sonra bölgenin

* Sorumlu Yazar; Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Alaadin Keykubat Kampüsü, Selçuklu/Konya/Türkiye. E-posta: karademir22@hotmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9776-3789>

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Alaadin Keykubat Kampüsü, Selçuklu/Konya/Türkiye. E-posta: ayben.erol@selcuk.edu.tr ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7410-0109>

önemi giderek artmıştır. Bu dönemde yörede pek çok mimari eser inşa edilmiş olsa da bu yapıların büyük bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Bugün Edirne'ye bağlı küçük bir ilçe konumunda olan İpsala'nın en önemli anıtsal eseri Alaca Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığı bilinen ve kendi ismiyle tanınan camisidir.

Bu çalışmanın amacı İpsala ilçe merkezinde bulunan ve ilk kez tarafımızca ayrıntılı olarak ele alınan Alaca Mustafa Paşa Camiisi'ni malzeme, plan, yapı elemanları ve süsleme özellikleri açısından inceleyerek Türk sanatı içindeki yerini belirlemek ve yapının tarihlendirilmesi üzerine kısa bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: İpsala, Cami, Osmanlı Mimarisi, Alaca Mustafa Paşa, Edirne

Abstract

Edirne, which was conquered by the Ottomans in 1361 and later became the capital, has become a city that draws attention with its monumental architecture as well as its political and cultural aspects. With the Ottomans taking the city, importance was given to the development of the region, and important works were built around Edirne as well as the city center.

As it is known, as in the Ottoman Cities, the country's social and economic leaders were influential in the establishment and development of the city of Edirne. In this, the sultan and his family, as well as senior managers and economically strong people, contributed to the development of the region, especially with the works they had built within the foundation system. This development has not only occurred in the city center, but also manifested itself in settlements close to the center. One of these settlements is İpsala.

İpsala is a settlement with a deep-rooted historical past, connected to Edirne. The region, which is far from the center to the southwest of Edirne city center, is also the district where the Greek border gate is located today.

İpsala hosted many cultures before it was conquered by the Turks, but it showed its real importance after it was conquered by the Ottoman Empire. After the conquest, the importance of the region gradually increased. Although many architectural works were built in the region during this period, most of these structures have not reached the present day. The most important monumental work of İpsala, which is a small district of Edirne today, is the mosque, which is known to have been built by Alaca Mustafa Pasha and is known by its own name.

The aim of this study is to examine the Alaca Mustafa Pasha Mosque, which is located in İpsala district center and discussed in detail for the first time by us, in terms of material, plan, building elements and ornamental features, to determine its place in Turkish art and to make a brief assessment on the dating of the building.

Keywords: İpsala, Mosque, Ottoman Architecture, Alaca Mustafa Paşa, Edirne.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin XIV. ve XV. yüzyıllarda başkentliğini yapmış olan Edirne, anıtsal mimarisi ile dikkat çeken bir şehir olmuştur. Edirne'nin Osmanlı hakimiyeti döneminde özellikle fiziki bakımdan gösterdiği gelişme inşa edilen eserler açısından da kendisini göstermektedir. İstanbul'dan sonra Trakya bölgesinin ikinci büyük şehri olan Edirne, özellikle sanat şaheserleri ile ayrı bir şöhrete sahiptir. Bu sanat eserleri içinde camiler önemli bir yer tutmaktadır.

Osmanlılar kenti aldıktan sonra kentin imarına önem vermişler bu maksatla kentin çeşitli mahallelerinde cami ve mescitler inşa etmişlerdir. Osmanlı kentlerinin temel yerleşim alanı durumundaki mahalle, genellikle bir dini yapının bünyesinde çok sayıda konutu barındıran birim olmuştur. Mahalle, kent hayatının fiziksel merkezi olduğu kadar aynı dine mensup kişilerin yerel yaşama alanı olarak da düşünülmektedir.¹

¹ Ergin 1936, 103.

Edirne'nin fethi ile kurulan mahallelerde çok sayıda cami ve mescit inşa edildiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yazılı belgelerde adı sıklıkla geçmese de varlığı bilinen eser sayısı da azımsanmayacak kadar fazladır. Bu cami ve mescitlerden yazılı belgelerde adı çok bilinmeyen fakat günümüze ulaşan eserler sadece kent merkezinde değil çevre ilçelerde de varlığını sürdürmektedir. Bu ilçelerden birisi de İpsala'dır.

Tarihin en erken dönemlerinden itibaren önemli bir merkez konumundaki İpsala, Odyris'lerin uzun yıllar başkentliğini yapmış bir şehirdir.² Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında konumu itibariyle önemli bir kavşak noktasında yer alan İpsala, Osmanlı Devleti'nin Balkanlara açılan yüzü olmuştur. Bu bölge fetih tarihinden itibaren başta dini ve sosyal içerikli yapılar olmak üzere pek çok inşa faaliyetine sahne olmuş bir yerleşim yeri konumundadır. Bu yapılar içinde bugün ilçenin belki de ayakta kalan tek anıtsal eseri olarak bilinen Alaca Mustafa Paşa Camiisi,³ Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye kazandırdığı bir hatıra eser olarak dikkat çeker.

Çalışmada yöre halkı tarafından İpsala ilçe merkezinde yer aldığı için *Çarşı* veya *Alaca* gibi isimlerle de bilinen Alaca Mustafa Paşa Camiisi mimari özellikleri dikkate alınarak tanıtılacak, başta caminin banisi ve konumu olmak üzere tarihlendirilmesi sorunu ve bugünkü durumu üzerinde genel bilgiler verilecektir.

Alaca Mustafa Paşa Camii

Yapı, Edirne'nin İpsala İlçesi Bayrambey Mahallesi'nde, Pazar Sokak'ta bulunmaktadır. 24 pafta, 116 ada ve 13 numaralı parselde yer alır.

Camii'nin kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda 15. yüzyılda akıncı beylerinden biri olan Alaca Mustafa Paşa tarafından inşa ettirildiği belirtilmektedir.⁴

Yapı, düz bir arazi üzerine 8.80 x 12.48 cm. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Camii, geniş bir avlu içerisinde bulunmaktadır. Kare planlı, tek kubbeli yapı, kuzey cephede bir son cemaat yerine ve batı cephede tek şerefeli bir minareye sahiptir. Almaşık duvar sistemiyle inşa edilmiş olan yapıda doğu, güney ve batı cephelerde bir sıra düzgün kesme taş, iki sıra tuğla malzemededen oluşan örgü görülmektedir. Son cemaat yerinin bulunduğu kuzey cephede ise taş ve tuğla birlikteliği bu kez farklı düzenlerde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca güney, batı, doğu ve kuzey cephelerde özellikle üst seviyelerde yer yer az da olsa moloz taş ilaveleri görülmektedir.

Kare planlı yapıda kare mekandan kubbeye geçişte tromplardan faydalanılmıştır. Kubbe on ikigen bir kasnağa oturtulmuştur. Oldukça yüksek olarak tasarlanmış kasnağın dört cephesinde de orta kısımlarda birer payanda kullanılarak kubbenin yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Kuzey, güney, doğu ve batı cephelerde bulunan bu payandaların ortalarına sivri kemerli birer pencere açılarak mekânın aydınlatılması bu alandan da desteklenmiştir. Sivri kemerli pençelerin kemerleri taş malzemeyle düzenlenmiş olup üstten bir sıra tuğla ile sınırlandırılmıştır. Kubbenin üzeri sonradan kurşun ile kaplanmıştır.

Harimin güney cephesinde altta ve üstte ikişer sıra pencere bulunmaktadır. Alt orta bölümde mihrap nişinin dışarıdan vurgulandığı görülmektedir. Alt sırada iki yanda bulunan pencereler düşey dikdörtgen formlu olup sivri kemerli alınlığa sahiptir. Sivri kemerlerde kırmızı ve beyaz renklerinde iki renkli taşların art arda dizilimiyle hareketlilik sağlanmıştır. Ayrıca kemer, üç yönden tek sıra tuğla dizisiyle çerçevelenmiştir. Üst sırada bulunan iki

² Mansel 1938, 6.

³ Değerli 2020, 151.

⁴ Günşen 2012, 113; Kayıcı 2017, 51.

pencere yine sivri kemerli alınlığa sahip olup alt sırada görülen iki renkli taş işçiliği burada da kullanılmıştır. Aynı şekilde sivri kemer ve kemeri üç yönden çerçevlendiren tek sıra tuğla dizisine bu pencerelerde de yer verilmiştir. Kemer köşelikleri çökertilmiş olup tuğla seviyesinden daha alçak bırakılmıştır. Güney batı köşe pahlanmış olup pahın üst kısmı üç sıra mukarnaslı kavsarayla sonlandırılmıştır.

Yapının doğu cephesinde yine altta ve üstte ikişer sıra pencere görülmektedir. Alt sırada bulunan pencereler düşey dikdörtgen formlu olup sivri kemerli alınlığa sahiptir. Sivri kemerler düşey yönde yan yana dizilmiş tuğlalarla oluşturulmuştur. Kemer alınlığı ise yatay düzende yan yana ve üst üste dizilmiş tuğlalar ile doldurulmuştur. Ayrıca sivri kemeri daha küçük boyutlu tuğlalardan oluşan tek sıra tuğla dizisi üstten sınırlandırmaktadır. Üst sıradaki iki pencere ise sivri kemerlidir. Kemerler düşey tuğlaların yan yana dizilimiyle oluşturulmuştur.

Harimin batı cephesinde altta ve üstte ikişer sıra pencere kullanımı doğu cephe ile benzerdir. Ancak pencerelerin formu ve kullanılan malzemeleri güney cephedeki pencerelerle aynı düzendedir. Alt sıradaki pencereler düşey dikdörtgen formlu ve sivri kemerli alınlıklıdır. Sivri kemerlerde kırmızı ve beyaz iki renkli taş kullanılmıştır. Kemeri dışarıdan tek sıra tuğla dizisi üç yönden çerçevlenmiştir. Üst sırada bulunan iki pencere yine sivri kemerli alınlığa sahip olup alt sırada görülen iki renkli taş işçiliği burada da kullanılmıştır. Sivri kemer ve kemeri üç yönden çerçevlendiren tek sıra tuğla dizisi bu pencerelerde de görülmektedir. Kemer köşelikleri, etrafını çevreleyen tuğla dizisine göre alçak tutulmuştur.

Harim ve son cemaat yerinin birleştiği alanda cepheye bitişik tek şerefeli minare yer almaktadır. Minarenin kaidesi çokgen formlu olup çokgenin her bir kenarında sivri kemerli nişlere yer verilmiştir. Minare kaidesinin zemininden, sivri kemerli nişlerin kemer üzengi hattına kadar olan kısımda batı cephenin tek sıra taş, iki sıra tuğla biçimindeki almaşık düzeni aynen devam etmektedir. Sivri kemerli nişlerin kemerleri taş malzemeden olup köşeliklerine kırmızı taşlar yerleştirilerek iki renkli taş kullanımıyla bu alanda da hareketlilik sağlanmıştır. Kaidenin üst kısmında dışarıya hafif taşıntılı olarak verilmiş iki sıra taş ve hemen üzerinde bir sıra yatay tuğla dizisi bulunmaktadır. Ardından sade taş bir bilezik ile pabuç kısmına geçilmektedir. Pabuç kısmı tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Çokgen formun devam ettiği bu bölüm oldukça sadedir. Pabuçtan gövdeye geçişte çokgen formda taş bir silmeden faydalanılmıştır. Gövdede çokgenin kenar sayısı artmış, silindirik forma yakın bir hale dönüşmüştür. Düzgün kesme taş malzemenin kullanıldığı ve üst kısımlarda iki renkli taş işçiliğinin görüldüğü minare gövdesinde küçük bir alanda tuğla malzemeye de yer verilmiştir. Gövde üzerinde küçük boyutlu bir mazgal pencere bulunmaktadır. Gövdeden dairesel kesitli taş bir bilezik ile şerefeye geçilmektedir. Bilezikten yukarıya silindirik formlu olarak devam etmektedir. Şerefe altı sadedir ve kademeli olarak genişlemektedir. Petek bölümü ise silindirik formludur. Minarenin üzeri piramidal formlu kurşun bir külahla kaplanmıştır.

Yapının kuzey cephesinde üst örtüsü sonradan değiştirilmiş⁵ son cemaat bölümü yer almaktadır. Son cemaat yerinin kuzey cephesinde üç, batı cephesinde ise ikişer düşey dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Son cemaat bölümünün su basman seviyesi moloz taş malzemeyle örülmüştür. Aynı bölümün batı kanadında ise yer yer tuğla ilaveleri görülmektedir. Son cemaat yeri, diğer cephelerden malzeme ve teknik bakımından farklılıklar barındırmaktadır. Son cemaat yerinin doğu köşesinde mermerden kaideli, silindirik gövdeli, mukarnaslı başlıklı bir sütun yer almaktadır. Su basman seviyesinin hemen üzerinde profilli bir sıra mermer son cemaat yerinin kuzey ve batı cephelerini yatay bir hat halinde boydan boya dolaşmaktadır.

⁵ Kayıcı 2017, 51.

Kuzey cephede yer alan son cemaat mekanına giriş ahşaptan iki kanatlı bir kapı ile sağlanmaktadır. Kapı, Bursa kemerli bir açıklık şeklinde tasarlanmıştır. Üstte düzgün kesme taş bir lento bulunmaktadır. İki yanda ise mermer söveler yer alır. Üst kısımda mermer malzemedden yuvarlak bir kemer yapılmıştır. Üstteki yuvarlak kemerin kilit taşı yüksek tutularak vurgulanmıştır. Son cemaat mekanının önünde sonradan yapılmış bir şadırvan yer almaktadır.

Son cemaat yerinden harime giriş kapısında düzgün kesme taş ve mermer malzeme birlikte kullanılmıştır. Kapı, harimin kuzey duvarından öne çıkıntı yapmaktadır. Sivri kemerli kapının kemerinde kırmızı tonlarında taşlar kullanılmıştır. Kilit taşı ise beyaz renkte olup zeminden kabarık bir görünüme sahiptir. Sivri kemer, üç kademeli profilli başlıklara oturmaktadır. Kapının yan bordürü sade tutulmuş olup yalnızca bordürün orta bölümünde niş biçiminde bir oyma yapılarak bordürde kademeli bir görünüm sağlanmıştır. Harime giriş basık kemerli bir açıklıkla sağlanmaktadır. Basık kemer mermerden yapılmıştır. Basık kemerin üzerine mermerden dikdörtgen bir blok yerleştirilmiş ve ortasına kareye yakın dikdörtgen formunda boş bir kitabelik kısmı oluşturulmuştur. Kapının sivri kemerli bölümü ile basık kemerli kapı açıklığı arasında kalan bölmenin üzeri düz taş tavanla örtülüdür. Bu alanda yan yana yerleştirilmiş iki taş blok üzerine geometrik bir kompozisyon oyma tekniği kullanılarak işlenmiştir. Kompozisyonda zemin oyulmuş ve motifler yüksek bırakılmıştır. Merkezinde altı kollu yıldızın bulunduğu kompozisyonda yıldızın kolları uzatılarak etrafında altı tane altıgen oluşturulmuştur. Bu süsleme aynı işlemin tekrarıyla bütün alana yayılmıştır. Son cemaat yerinden harime iki kanatlı ahşap kapı ile girilmektedir.

Harimde kubbe ve kubbeye geçişi sağlayan tromplar oldukça sade tutulmuştur. Güney cephenin ortasında alçı mihrap bulunmaktadır. Yedi sıra mukarnaslı kavsaraya sahip mihrabın nişi beş kenarlıdır. İki yanda çokgen formlu kaideye ve kum saatine benzer başlıklara sahip burmalı sütunceler yer almaktadır. Kavsara köşeliklerinde birer gülbezek bulunmaktadır. Beş kenarlı nişin orta kenarında sivri kemerli ve basit mukarnaslı kavsaraya sahip bir niş daha oyulmuştur. Mihrabın en dış bordürü dışarıya taşıntılı, ikinci bordürü ise içeriye girintili olarak süslemesiz düzenlenmiştir. Mihrap, yapıyla aynı dönem özelliği göstermemekte olup özgün değildir.

Harimin güney batı köşesinde ahşap bir minber bulunmaktadır. Minberin kapı alınlığı, yan aynalıkları, köşk ve köşk altı düşey çitalarla düzenlenmiştir. Minber özgün değildir. Harimin kuzey doğusundan ahşap bir merdiven ile kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Mahfil, ahşap malzemedden yapılmış olup özgün değildir.

Batı cephenin kuzey ucunda bulunan bir kapı açıklığı ile minareye geçiş sağlanmaktadır. Kuzey cephede ise harime giriş kapısı batı kenara yakın yerleştirilmiştir. Cephenin ortasında ise dikdörtgen formlu bir pencere bulunmaktadır. Giriş kapısı içeriden bursa kemerli bir niş biçiminde düzenlenmiştir ve kapı açıklığının üzerinde yeşil ve sarı renkli taşlarla ikinci kemer uygulaması yapılmıştır.

Değerlendirme

14. yüzyılın ortalarında Osmanlılar tarafından fethedilen İpsala, 15. yüzyılda gelişmiş bir yer haline gelmiştir. Alaca Mustafa Paşa Camii, İpsala'nın imar açısından da geliştiği 15. yy'da inşa edilmiş olmalıdır. Yapının günümüze ulaşan herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. 25.01.1983 tarihli Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Abide ve Yapı İşleri Dairesi Vakıf Eski Eser Fişi'nde Alaca Mustafa Paşa Camii, 16. yüzyıla tarihlendirilmiştir.⁶ Ancak yapının planı, malzeme özellikleri, yapı elemanları dikkate alındığında caminin 15. yüzyılda inşa edilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Evliya Çelebi, İpsala'da cami, mescit,

⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide ve Yapı İşleri Dairesi 25.01.1983 tarihli Eski Eser Fişi.

han ve hamamlar olduğundan söz eder⁷ ancak bahsi geçen yapıların sayıları ne yazık ki çeviride yer almamaktadır. Bunlara ek olarak; Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanterinde de yapının mimari çağı olarak 15. Yüzyıl gösterilmiştir.⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yapmış olduğumuz araştırmada ise Alaca Mustafa Paşa Camiisi'nden ziyade bugün günümüze ulaşamayan⁹ Sultan 2. Murat ait eserlere ilişkin belgeler bulunmaktadır.¹⁰

Ragıp Kemal, bir İstanbul gazetesinde 14.12.1933 tarihli nüshadaki yazısında İpsala'yı anlatırken Alaca Mustafa Paşa'nın minareli ve büyük kubbeli camisinden söz etmekte ve o tarihte Sultan 2. Murat'ın camiinin yıkılmış olup bu yapıdan yalnızca dört adet beyaz sütunun kalmış olduğunu belirtmektedir.¹¹

Bilindiği üzere Osmanlı kentlerinin kurulup gelişmesinde birinci derecede devletin sosyal ve ekonomik bakımdan önde gelen kişileri etkili olmuştur. Başta sultan ve ailesinin yanı sıra üst düzey yöneticiler ile toplumun ileri gelen kişileri veya bölgeyi fetheden komutanlar kentlerin fiziki gelişiminde baş rolü oynamışlardır. Konumuzu oluşturan Alaca Mustafa Paşa Camiisi'nin banisi olarak geçen ve yapıya ismini veren Alaca Mustafa Paşa ile ilgili olarak tarihi kaynaklarda ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır.¹² Osmanlı akıncılarından olduğu tahmin edilen Alaca Mustafa Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin Gelibolu'dan Trakya'ya çıkmalarını takip eden yıllarda yararlılıklar gösterdiği ve bu yüzden ödüllendirilmiş komutanlardan birisi olan Alaca Mustafa Paşa'nın İpsala'nın fethinden sonra kendi adını verdiği bu yapıyı yaptırdığı kabul edilmektedir.¹³ Yine bir başka yerel kaynakta benzer bilgi bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Gelibolu'dan sonra Trakya üzerinden Rumeli'ye akınlar düzenlediği yıllarda (14. Yüzyılın ikinci yarısı veya 15. Yüzyılın ilk yarısı) Alaca Mustafa Paşa'nın kendi adını verdiği camisini yaptırdığı tahmin edilmektedir.¹⁴

Camiinin banisi olan Alaca Mustafa Paşa ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu konuda arşivde yapmış olduğumuz çalışmalarda da maalesef bani hakkında net bir bilgiye ulaşamadık.

Almaşık duvar tekniği ile inşa edilen yapıda inşa malzemesi olarak düzgün kesme taş ve tuğla kullanılmıştır. Yapıda kullanılan ana malzeme olan taş, Keşan taş ocaklarından çıkarılmış yeşilimtırak renkte, az sert ve bu nedenle düşük kalitede olan bir malzemedir. Keşan taşı olarak ta bilinen bu malzeme başta Keşan Hersekzade Ahmed Paşa Camii olmak üzere pek çok yapıda da kullanılmıştır.¹⁵ Ayrıca yapının giriş kapısında kullanılan taş malzeme de Keşan taşı olarak bilinmektedir.¹⁶ Ancak cephelerin üst seviyelerinde yer yer moloz taş ilaveleri de bulunmaktadır. Yapının minaresinin kaidesi almaşık örgü, pabuç ve gövdesi taş malzemeyle inşa edilmiştir. Mermer malzeme son cemaat yeri cephesinin su basman seviyesinde ve cephenin kuzey doğu köşesinde yer alan sütun ve başlığında, son cemaat yeri giriş kapısında, harime giriş kapısında ve kapının üzerindeki kitabelik bölümünde kullanılmıştır. Yapının beden duvarlarında, minaresinde ve bazı pencerelerin sivri kemerleri ile lentolarında renkli taşlar kullanılarak yapının dışındaki hareketli görünüm desteklenmiştir. Harim kubbesi, minare külahı, kubbeye geçiş unsurlarını gizleyen bölümün üzeri kurşunla kaplıdır.

⁷ Evliya Çelebi 2010, 438-439.

⁸ Kırçın vd. 2013, 296.

⁹ Gökbilgin 1952, 220.

¹⁰ BOA, Y. MTV, 267-81, Belge Tarihi: H. 22.08. 1322; BOA, İE. MDN, 3-185, Belge Tarihi: H. 09.02. 1125.

¹¹ Erdoğan 1978, 135.

¹² Alaca Mustafa Paşa ile ilgili bilgi için çok sayıda kaynak araştırıldığı halde herhangi bir veri bulunamamıştır.

¹³ Kayıcı 2017, 51.

¹⁴ Günşen 2012, 113.

¹⁵ Karademir 2020, 311.

¹⁶ Korkut 1972, 127.

Yapı, tek kubbeli ve kare planlı olup kuzeyinde bir son cemaat yerine sahiptir. Batı cephesinde yapıya bitişik bir minaresi bulunmaktadır. Minaresinin konumu itibarıyla Edirne’de bulunan Kuşçu Doğan Camii,¹⁷ Selçuk Hatun Camii,¹⁸ Sarıca Paşa Camii,¹⁹ Ayşe Kadın Camii,²⁰ Taşlık Camii,²¹ Sitti Sultan Camii,²² Kadı Bedrettin Camii,²³ Süle Çelebi Camii,²⁴ Yahya Bey Camii,²⁵ Şeyh Çelebi Camii,²⁶ Defterdar Mustafa Paşa Camii²⁷ ile ortak özellik göstermektedir.

Son cemaat yeri günümüzde düz çatıyla örtülüdür; ancak özgününde kubbeli olduğu belirtilmiştir.²⁸ Edirne’deki tek kubbeli Erken Dönem Osmanlı camilerine bakıldığında son cemaat yerinin bazılarında iki bazılarında üç bölümlü olduğu görülmektedir. Alaca Mustafa Paşa Camii’nin son cemaat yerinin özgününde kaç kubbeli olduğuna dair bir kayıt bulunamamıştır.

Yapının güney cephede dışarıya taşınılı mihrabı bulunmaktadır. Edirne’de bulunan tek kubbeli camilere bakıldığında bu özellik yalnızca Kuşçu Doğan Camii²⁹ örneğinde görülmektedir.

Yapıda çift katlı pencere düzeni uygulanmıştır. Alt kattaki pencereler düşey dikdörtgen açıklıklar olup sivri kemerli alınlıklıdır. Üst kattakiler ise sivri kemerli olup batı ve güney cephedekilerin kemer köşelikleri tuğla sırasıyla çevrelenmiştir. Harime giriş kapısı, kuzey cepheden dışarıya taşınılı olarak vurgulanmıştır. Düzgün kesme taş malzemenin yanı sıra renkli taş ve mermer kullanımıyla hareketli bir görünüm sağlanmıştır. Yapının mukarnaslı kavsaralı ve beş kenarlı nişe sahip alçı mihrabı ile çıtalarla düzenlenen sade işçilikli minberi özgün değildir.

Camii, süslemeleri bakımından sade tutulmuş olup mevcut süslemeler yapının dönemiyle uyumludur. Cephelerde, pencerelerde ve minarede yer yer kullanılan renkli taşlar ve tuğlalar cepheye hareketlilik katmış ve sıcak bir görünüm kazandırmıştır. Kuzey cephenin doğu köşesinde bulunan mermer sütun ve başlığı, herhangi bir taşıyıcı özellikte olmayıp yapıya süsleme amacıyla konulmuştur. Yapının harim girişinin sivri kemerli bölümü ile basık kemerli giriş açıklığı arasında kalan kısmın üst örtüsüne yerleştirilen iki taş bloktan oluşan düz örtü, oyma tekniğiyle oluşturulmuş altı kollu yıldızdan gelişen sonsuzluk prensibindeki geometrik kompozisyona sahiptir. Mihrabın burmalı sütunceleri ile mukarnaslı kavsaranın kemer köşeliklerinde yer alan gülbezekler harimdeki süslemeli alanlardır.

Sonuç

Alaca Mustafa Paşa Camii, Osmanlı döneminde önem kazanmış İpsala’da günümüze sağlam ulaşabilmiş tek tarihi yapıdır. Günümüze özgün ulaşabilmiş bölümlerine bakıldığında gerek mimari ve süsleme özellikleri gerekse bulunduğu yerde döneminden bugüne kadar ayakta kalabilmiş tek yapı olma özelliği ile önem arz etmektedir. Buna rağmen, yapı ne yazık ki pek tanınmamış ve hakkında bugüne kadar ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır.

¹⁷ Kırçın vd. 2013, 83.

¹⁸ Özer 2007, 49.

¹⁹ Kırçın vd. 2013, 57.

²⁰ Bayrakal 2001, 62.

²¹ Kırçın vd. 2013, 60.

²² Bayrakal 2001, 78.

²³ Bayrakal 2001, 113.

²⁴ Bayrakal 2001, 122.

²⁵ Kırçın vd. 2013, 63.

²⁶ Bayrakal 2001, 132.

²⁷ Bayrakal 2001, 136.

²⁸ Korkut 1972, 127.

²⁹ Bayrakal 2001, 42.

Çalışma kapsamında yapı ya da banisi ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde herhangi bir belge bulunamamıştır. Ancak arşiv belgeleri arasında bugün tamamen yıkılmış olan İpsala'da bulunan I. Murat ve II. Murat Camileri hakkında belgelere ulaşılabilmektedir. Bugüne kadar sağlam ulaşabilmiş, büyük boyutlu ve özenli işçiliğe sahip Alaca Mustafa Paşa Camii ile ilgili herhangi bir belgenin bulunamamış olması ilgi çekicidir. Bunun yanı sıra dönemin paşaları arasında da Alaca Mustafa Paşa'nın adının geçtiği herhangi bir kayda ya da bilgiye rastlanmamıştır. Yapının bu kadar göz önünde olmasına rağmen bu isimlerle hiçbir kayıt bulunamamış olması bize yapının inşa edildiği dönemde ve sonrası yakın dönemde başka bir isimle anılıyor olabileceği fikrini düşündürmüştür. Bu yönde arşiv üzerinden İpsala'da inşa edilmiş yapılarla ilgili yaptığımız araştırmalarda bir yapı tespit edilmiş ve onarımıyla ilgili bir belgeye ulaşılmıştır.³⁰ Ancak bu belgede bahsi geçen yapının da Alaca Mustafa Paşa Camii olup olmadığı kesin olarak anlaşılamamıştır.

Alaca Mustafa Paşa Camii, son olarak 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.³¹ Bu restorasyona kadar pek çok onarım görmüştür. Bu onarımlar sonucunda günümüze özgünlüğünü kaybederek gelmiştir.

Yazar Katkıları

Çalışmaya; Yazar 1: % 50, Yazar 2: % 50 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

“İpsala'da Osmanlı Hatırası: Alaca Mustafa Paşa Camii” başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya/ Gömlek 267-81

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya/ Gömlek 3-185

Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide ve Yapı İşleri Dairesi 25.01.1983 tarihli Eski Eser Fişi

Araştırmalar

Bayrakal, S. 2001, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara.

Değerli, A. 2020, “Onaltıncı Yüzyılın İlk Yarısında Paşa Sancağında Bir Kaza: İpsala”, *Her Yönüyle İpsala*, I, 143-152.

Erdoğan, M. 1978, “Osmanlı Devrinde Trakya Abidelerinde Yapılan İmar Çalışmaları”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6-7, İstanbul, 121-188

Ergin, O. 1936, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul.

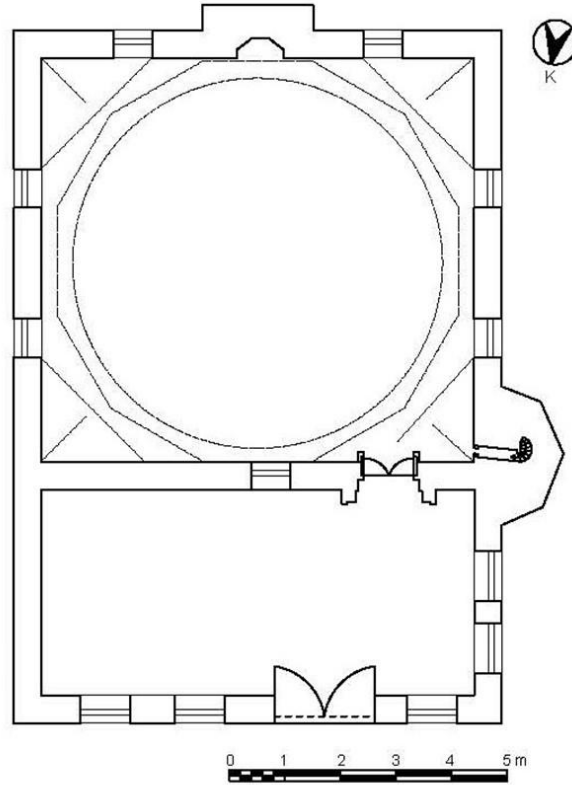
Evliya Çelebi 2010, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Akkırman, Belgrad, Gelibolu, Manastır, Özü, Saraybosna, Slovenya, Tokat, Üsküp* (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman), 5. Kitap, 2, İstanbul.

³⁰ BOA, Y. MTV, 267-81, Belge Tarihi: H. 22.08. 1322

³¹ Kırçın vd. 2013, 296

- Gökbilgin, M. T. 1952, XV- XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası (Vakıflar- Mülkler- Mukataalar), İstanbul.
- Günşen, A. 2012, “Tarihi ve Kültürel Derinliğiyle İpsala’ya Bir Bakış”, *Yöre*, 151-152-153, 110- 123
- Karademir, M. 2020, “Keşan’da Bir Kültür Mirası: Eski Hamam”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43, 310-326
- Kayıcı, H. 2017, *Arşiv Belgeleri ve Salnamelere Göre İpsala*, Edirne.
- Kırçın Ş. vd. 2013, *Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, II, Edirne.
- Korkut, A. 1972, *Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri*, Edirne
- Mansel, A. M. 1938, *Trakya’nın Kültür ve Tarihi*, İstanbul.
- Özer, M. 2007, *Edirne Selçuk Hatun Camisi*, Edirne.

Çiz. 1: Alaca Mustafa Paşa Camii planı (Çiz.: Melike Demirtaş)

Res. 1: Alaca Mustafa Paşa Camii genel görünüm

Res. 2: Alaca Mustafa Paşa Camii güney cepheden görünüm (solda)

Res. 3: Alaca Mustafa Paşa Camii kuzey-batı köşeden görünüm (sağda)

Res. 4: Alaca Mustafa Paşa Camii kuzey cephesi

Res. 5: Alaca Mustafa Paşa Camii kuzey-doğu köşedeki mermer sütun

Res. 6: Alaca Mustafa Paşa Camii batı cephesi

Res. 7: Alaca Mustafa Paşa Camii minare kaidesi

Res. 8: Alaca Mustafa Paşa Camii güney-batı cephesi

Res. 9: Alaca Mustafa Paşa Camii güney cephesi

Res. 10: Alaca Mustafa Paşa Camii doğu cephesi

Res. 11: Alaca Mustafa Paşa Camii harime giriş kapısı

Res. 12: Alaca Mustafa Paşa Camii harime giriş kapısının tavanındaki süsleme

Res. 13: Alaca Mustafa Paşa Camii harimi

Res. 14: Alaca Mustafa Paşa Camii mihrabı ve minberi

Res. 15: Alaca Mustafa Paşa Camii hariminden giriş cephesinin görünümü

Res. 16: Alaca Mustafa Paşa Camii mihrabı

Res. 17: Alaca Mustafa Paşa Camii mihrabının köşe sütuncesi

Res. 18: Alaca Mustafa Paşa Camii mihrabı kavsara köşeliğindeki gülbezek

Res. 19: Alaca Mustafa Paşa Camii giriş kapısının harimden görünümü